

УДК 338.43:633.1

С.Е. Амонс, к.с.-г.н.

В.Я. Мельник, к.с.-г.н., доцент

Вінницький національний аграрний університет

СТАН, ЗАВДАННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ЗЕРНОВОГО ВИРОБНИЦТВА В УМОВАХ РИНКУ

Розглянуто рівень розвитку виробництва зернових культур в Україні. Досліджено експортний потенціал зернового господарства. Обґрунтовано економічну доцільність та перспективи розвитку зернової галузі в Україні.

Ключові слова: зерно, виробництво, урожайність, аграрний ринок, аграрна галузь, експортний потенціал.

Вступ. Україна є однією з найбільших виробників зерна в Європі, збираючи щорічно 40-45 млн. тонн. Також потрібно відмітити, що за останні десять років наша держава перетворилась в найбільшого експортера зерна в регіоні.

Зерновий сектор України є стратегічною галуззю економіки держави, що визначає обсяги пропозиції та вартість основних видів продовольства для населення країни, зокрема продуктів переробки зерна і продукції тваринництва; формує істотну частку доходів сільськогосподарських виробників; визначає стан і тенденції розвитку сільських територій; формує валютні доходи держави за рахунок експорту. Зернова галузь є жерелом сталого розвитку більшості галузей агропромислового комплексу і основою аграрного експорту держави.

Постановка проблеми. За оцінками експертів аграрного ринку, потенціал зернової галузі України оцінюється в 80-100 млн. тонн щорічного виробництва зерна та олійних культур. Виробництво зерна (у вазі після доробки) у 2008 році становило 53,3 млн. тонн і збільшилося в 1,8 раза порівняно з попереднім роком, у 2009 році одержано 46 млн. тонн зерна (включаючи кукурудзу) у вазі після доробки, що є другим показником за всю новітню історію аграрного виробництва в Україні.

Площі під зерновими культурами зросли на 88 тис. га, або на 0,6 відсотка. Україна має всі необхідні передумови для вирощування високих врожаїв зернових культур, валові збори високоякісного зерна яких у абсолютній більшості років можуть досягати 60 млн. тонн, з яких на долю пшениці повинно припадати 25 -30 млн. тонн щонайменше. Для цього є всі без винятку передумови. Перш за все, це наші чорноземи, трудовий та науковий потенціал.

У той же час, Україна не більше, ніж на 25-40 % використовує свої

потенційні можливості щодо отримання прибутків від вирощування пшениці. Найбільші втрати у всій низьці суб'єктів зернового господарства при цьому несе безпосередній виробник. Саме це обумовлює наступні загальнодержавні негативні наслідки і збитки, або далекі від можливих, прибутки всіх причетних до внутрішнього і зовнішнього ринків зерна. Логічними постають запитання: „У чому причини такого стану речей і що треба зробити, щоб покращити ситуацію у нашому зерновому господарстві?”.

Наша держава має потужну промисловість для випуску мінеральних добрив, матеріально-технічне забезпечення селекційних програм і теоретичних біологічних досліджень; вітчизняна селекція знаходиться на беззаперечно високому рівні, а низка видатних вчених-аграріїв визнаються і користуються авторитетом у наукових колах світі.

Актуальність теми. Зерно для України є стратегічною ринковою продукцією та одним із основних джерел грошових надходжень для сільськогосподарських товаровиробників. Продовольча безпека держави і добробут населення залежать від того, наскільки країна забезпечує свої потреби в зерні та має можливість його експортувати. Наша країна, враховуючи її природний потенціал, може і повинна виробляти набагато більше зерна. Одним із факторів нарощування валового виробництва зерна є забезпечення товаровиробників насінням високоврожайних сортів.

Відомо, що підвищення врожайності сільськогосподарських культур на 30% залежить від використання насіння високопродуктивних сортів. Проте, кризова ситуація в аграрному секторі країни негативно позначилась на галузі насінництва, ознаками цього є: зниження виробництва насіння, різке падіння попиту на нього, високі ціни, невідповідність матеріально-технічної бази та ін.

Аналіз основних досліджень та публікацій. На всіх етапах розвитку сільського господарства України пріоритетним напрямком було зернопродуктове виробництво, а обґрунтування заходів щодо його стабілізації та підвищення економічної ефективності є загальнодержавним завданням стратегічної ваги. Вони знайшли відображення в наукових роботах Саблука П.Т., Шпичака О.М., Бойка В.І., Лобаса М.Г., Волинця В.Л., Калюжної О.В., Клочана В.В., Худолій Л.М., Сайко В.Ф., Губенка В.І., Жмайлова В.М., Андрійчука В.Г., Месель-Веселяка та ін.

Констатуємо вагомість отриманих наукових результатів у сфері теорії і практики ефективності виробництва й розвитку ринку зерна, слід зауважити, що на сьогодні залишилися недостатньо дослідженими питання комплексного вивчення проблем виробництва та реалізації зерна в умовах формування регіонального та національного зернових ринків.

Мета дослідження. Висвітлити сучасний стан виробництва зерна в

Україні та проаналізувати динамічні тенденції його розвитку на перспективу.

Методика дослідження Інформаційною базою дослідження були законодавчо-нормативні акти з питань удосконалення економічних відносин у хлібопродуктовому підкомплексі, дані Держкомстату України, митної статистики, довідково-нормативні матеріали та теоретичні напрацювання науковців.

Результати досліджень та їх обговорення. Зерновий сектор України є стратегічною галуззю економіки держави, що визначає обсяги пропозиції та вартість основних видів продовольства для населення країни, зокрема продуктів переробки зерна і продукції тваринництва, формує істотну частку доходів сільськогосподарських виробників. Він визначає стан і тенденції розвитку сільських територій, формує валютні доходи держави за рахунок експорту. Зернова галузь є базою та джерелом сталого розвитку більшості галузей агропромислового комплексу і основою аграрного експорту [2, с.34].

Протягом останніх 15 років в аграрному секторі спостерігалось значне зменшення середньої врожайності зернових культур з одночасним розширенням посівних площ, що безумовно свідчить про зниження інтенсивності виробництва (табл. 1).

Таблиця 1. Структура посівних площ сільськогосподарських культур (усі категорії господарств)*

Культури	Роки							
	2006		2007		2008		2009	
	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%
Зернові та зернобобові	14515	56,0	15115	58,0	15636	57,6	16030	60,0
з них: озимі зернові	5884	22,7	6725	25,8	8127	29,9	8252	30,9
в т.ч. пшениця	5089	19,6	5817	22,3	6802	25,1	6498	24,3
жито	373	1,4	349	1,3	466	1,7	487	1,8
ячмінь	422	1,6	559	2,1	859	3,2	1265	4,7
ярі зернові та зернобобові	8631	33,3	8390	32,2	7509	27,6	7455	27,9
в т.ч. пшениця	494	1,9	471	1,8	314	1,1	317	1,2
ячмінь	4883	18,8	4417	16,9	3360	12,4	3447	12,9
овес	474	1,8	404	1,6	456	1,7	437	1,6
кукурудза на зерно	1777	6,8	2987	11,5	2516	9,2	2411	9,0
зернобобові	406	1,6	438	1,7	263	0,96	324	1,2
з них : горох	339	1,3	362	1,4	206	0,76	262	0,98
Уся посівна площа	25928	100	26060	100	27133	100	26700	100

*Дані Держкомстату України, 2009 р.

Потрібно відмітити, що загальна посівна площа в сільському господарстві скоротилась приблизно на 6,5 млн. га (20%) внаслідок суттєвого скорочення кормової площі. Поряд з цим відчутно розширились посіви соняшнику на зерно. Площі посіву під зерновими культурами за зазначений період суттєвих змін не зазнали.

Так, в 1990 році посівні площі під зерновими склали 14,5 млн. га при середній врожайності 35,1 ц/га, то в 2009 році – понад 16,0 млн. га при середній врожайності 29,7 ц/га (табл. 2).

Таблиця 2. Виробництво зернових та зернобобових культур
(усі категорії господарств)*

Культури	Роки							
	1990		2007		2008		2009	
	з 1 га, ц	валовий збір, тис. тонн	з 1 га, ц	валовий збір, тис. тонн	з 1 га, ц	валовий збір, тис. тонн	з 1 га, ц	валовий збір, тис. тонн
Зернові та зернобобові	35,1	51009	21,8	29295	34,6	53290	29,7	46008
в т.ч. пшениця	40,2	30374	23,4	13938	36,7	25885	30,9	20885
з неї озима		30348	23,9	13173	37,1	25050	27,0	17545
яра	30,2	25,7	17,6	765	27,2	835	23,7	751
жито	24,3	1259	16,7	562	22,9	1051	20,7	954
ячмінь	37,2	9169	14,6	5981	30,3	12612	23,7	11832
овес	26,8	1303	15,3	544	21,2	944	17,6	731
просо	17,2	338	9,2	84,3	15,6	221	13,6	139
гречка	11,6	420	7,0	217	8,5	241	7,4	189
кукурудза	38,7	4737	39,0	7421	46,9	11447	50,1	10468
горох	23,8	3029	10,9	268	22,6	455	16,1	422

Серед взятих для вивчення років найбільший рівень урожайності та максимальні валові збори зернових культур відмічено в 1990 та 2008 роках, відповідно 35,1 ц/га; 51009 тис. тонн та 34,6 ц/га та 53290 тис. тонн.

Аналіз свідчить, що протягом останніх років суттєво зросли площі посіву та валові збори ячменю. Пояснити дане явище можна тим, що на світовому ринку український ячмінь користується великим попитом. Через високі якісні характеристики біологічного і хімічного складу його використовують на технічні цілі, насамперед як сировину для пивоварної промисловості.

Практика науково-дослідних установ та передових господарств дозволяє стверджувати, що озимі форми ячменю більш продуктивніші за ярі і тому потрібно збільшувати площі посіву під озимим ячменем. В зв'язку із тим, що

значна частина теперішніх сортів озимого ячменю має понижено морозостійкість, що призводить до в холодні зими до вимерзання значної частини посівів, селекційним установам держави потрібно провести відповідну роботу в напрямі підвищення морозостійкості сортового складу озимого ячменю [3, с.103].

За даними Державного комітету статистики господарствами усіх категорій у 2009 році одержано 46 млн. тонн зерна (вкл. кукурудзу) у вазі після доробки, що є другим показником за всю новітню історію аграрного виробництва в Україні. Порівняно з 2008 роком виробництво зерна зменшилось на 14 %, що зумовлено виключно зменшенням урожайності на 4,9 ц з га, яка становила 29,7 ц з гектара. Площі під зерновими культурами зросли на 88 тис. га, або на 0,6 відсотка [1, с 68].

Сільськогосподарські підприємства одержали 35,8 млн. тонн зерна (78 % загального валового збору), господарства населення – 10,2 млн. тонн, або 22 %. Пшениці в 2009 році отримано 20,9 млн. тонн (81 % до 2008 року), жита – 0,95 млн. тонн (91 %), ячменю - 11,8 млн. тонн (94%), вівса - 0,7 млн. тонн (77%), кукурудзи на зерно – 10,5 млн. тонн (92 відс.), проса – 139 тис. тонн (63 відс.), гречки – 189 тис. тонн , або 78 %.

Виходячи з ситуації, що склалася на внутрішньому та світовому ринках, перспективи виробників зерна в новому році є невтішними.

Розглянемо основні чинники впливу на суб'єктів зернового господарства в 2010 році:

- по-перше, дефіцит грошових коштів;
- по-друге, зменшення рівня державної підтримки;
- по-третє, зменшення внутрішнього попиту на продовольство.

Виходячи з основних чинників розвитку ринку зерна в 2010 році, слід очікувати зменшення посівів ярих зернових культур у середньому на 10–15%, а в окремих регіонах цей показник може сягнути 20% торішніх посівних площ.

Найрентабельнішими сільськогосподарськими культурами поточного року мають бути продовольча пшениця, соняшник та ріпак. Тому виробникам сільськогосподарських культур потрібно здійснити оптимізацію посівних площ виходячи із власних можливостей та програм розвитку.

Сільськогосподарським товаровиробникам треба розглянути можливість завчасного укладення договорів товарного кредитування з комерційними структурами та переробними підприємствами під вироблену продукцію майбутнього періоду. Це буде одним із можливих варіантів забезпечення виробництва матеріальними ресурсами. За таких умов важко говорити про розширення виробництва та залучення інвестицій. Це можуть дозволити собі лише поодинокі підприємства. А головним завданням наразі буде збереження

матеріальної бази та кадрового потенціалу для успішного господарювання в майбутньому.

За повідомленням наукових фахових видань, експорт зерна з України в грудні буде найменшим в цьому маркетинговому році (МР, липень 2009 - червень 2010) і складе не більше 1,5 мільйонів тонн, тоді як раніше країна постачала на зовнішні ринки понад 2 мільйони тонн в місяць [4, с.5].

Причинами стримування розвитку експорту зерна України визначено нерозвиненість портової інфраструктури, монопольне становище залізничного транспорту, бездіяльність аграрних бірж, ринкова влада впливових експортерів зерна (як правило, транснаціональних компаній), відсутність державного контролю та механізму регулювання щомісячного руху запасів зерна.

Україна вступила у новий маркетинговий рік на зерновому ринку з великими перехідними запасами зерна з минулого року - за різними оцінками до 7 млн. тонн., що позначилося на ціні для сільськогосподарських товаровиробників.

Згідно балансу використання зерна на продовольство необхідно 6, 1 млн. тонн, на насіння - 2,64 млн., до 15 млн. тонн можна використати на фураж. За такого використання експорт (за маркетинговий період 2009/10 роки) складатиме 15,7 млн. тонн. Кінцеві залишки будуть на рівні 4,0 млн. тонн. (табл. 3).

Таблиця 3. Баланс ресурсів та використання зерна у 2009/2010 МР

Зернові та зернобобові, тис. тонн	Маркетингові роки		
	2007/2008	2008/2009	2009/2010*
Початкові запаси	3586	2270	3890
Валовий збір	29295	53290	42320
Імпорт	142	95	93
Загальна пропозиція	33023	55655	46303
Споживання:	25200	26934	26680
- продовольче	6052	6227	6086
- фуражне	14104	14754	14917
- насіння	2634	2756	2637
- втрати	1182	1810	1639
- інше	1228	1387	1401
Експорт	4188	24831	15686
Загальне споживання	29388	51765	42366
Кінцеві залишки	2270	3890	3937
Відношення залишків до загального споживання, %	7,7	7,5	9,3

* прогноз. Джерело – АПК-інформ

На жаль, міжнародні авторитетні експерти зернового ринку, не бачать України у поточному маркетинговому періоді у п'ятірці основних експортерів зерна.

Прогнозований баланс зерна 2015 року за його сегментами буде складатися на 46,5% із пшениці, на 24,7% із ячменю і на 21,8% із кукурудзи. Таким чином, пропонується тенденція до зменшення обсягів виробництва пшениці, а більше сконцентруватися на виробництві кормової групи зернових - кукурудзі, ячменю. З огляду на це, зерновий ринок може стати не лише економічно привабливим сектором економіки, але і вагомою політичною складовою української політики в міжнародних відносинах.

За розрахунками науковців УААН, за рахунок підвищення конкурентоспроможності виробництва зерна через заходи інтенсифікації сільського господарства на основі інноваційно-інвестиційного розвитку в Україні практично можна перейти від 42 млн. тонн валового виробництва зерна у 2009 році до 80 млн. тонн зерна у 2015 році. Головним шляхом вирішення даного завдання - є збільшення середньої урожайності усіх зернових культур до 50-52 ц/га у 2015 році [5, с.71].

Висновки та перспективи подальших досліджень. На наше глибоке переконання, головною причиною низької ефективності зернового господарства на сучасному етапі розвитку ринкових відносин є застосування екстенсивних технологій вирощування зернових культур. Їх збереження у ринкових умовах і консервація існуючих відносин між виробником і споживачем зерна будь-якого рівня загрожує катастрофою всього сільського господарства. Єдиним виходом з цього стану є невідкладне впровадження інтенсивної, а насправді, нормальної за сучасних умов технології вирощування зернових культур як найбільш вибагливих культур в сівозмінах.

Не дивлячись на кризові явища в аграрному секторі економіки, за останні роки Україна міцно закріпилась серед числа найбільших виробників зерна в басейні Середземного моря і увійшла до п'ятірки світових експортерів зерна. Вигідне розташування України в центрі Європи, наявність розвиненої транспортної мережі та експортної інфраструктури підвищує можливості експорту продукції.

Література

1. Статистичний збірник „Сільське господарство України”. – Київ, 2009. – 369 с.
2. Калінчик М.В., Ільчук М.М., Шовкалюк В.С. Стабілізація ринку зерна в Україні. – К.: Нічлава, 2008. – 230 с.

3. Дергач І.В. Розвиток зернового виробництва та його адаптивної інтенсифікації в умовах ринку //Економіка АПК, 2007, №5. – с.100-1003.

4. Зерно України: стратегія розвитку, ринки збуту, продовольча та енергетична безпеки //Голос України. – 2008. - №148. – С. 5-6.

5. Бистрова І.О. Напрями формування інформаційної складової інфраструктури зернового ринку //Вісник аграрної науки. – 2009. - №2. - С. 70-74

Summary

The state, task and prospects of corn production, is in the conditions of market /Amons S.E., Melnyk V.Y.

The level of development of production of grain-crops is considered in Ukraine. Investigational export potential of corn economy. Grounded financial viability and prospects of development of corn industry in Ukraine.

Key words: grain, production, productivity, agrarian market, agrarian industry, export potential.

УДК: 633.1: 633.63 (477.44)

Чвалюк А.С.

Волонтир Л.О., ст. викладач

Вінницький національний аграрний університет

ПРОГНОЗУВАННЯ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНОВИХ ТА ЦУКРОВОГО БУРЯКА НА ВІННИЧЧИНІ

У статті було здійснено прогноз виробництва обсягу цукрового буряку та основних зернових сільськогосподарськими виробниками Вінницької області. А також було відображено важливість зазначених культур для розвитку сільського господарства як для Вінничини, так і для України. Для прогнозу використано статистичні методи прогнозування, зокрема метод екстраполяції, який здійснюється основі аналітичних показників: середнього абсолютного приросту, середнього коефіцієнту росту та методу середньої плинної.

Ключові слова: Прогноз, методи екстраполяції, метод середньої плинної, середній абсолютний приріст, середній коефіцієнт росту.